

HU

HU

HU

EURÓPAI BIZOTTSÁG

Brüsszel, 2010.4.27.
COM(2010) 183 végleges

ZÖLD KÖNYV

a kulturális és kreatív iparágak potenciáljának felszabadításáról

ZÖLD KÖNYV

a kulturális és kreatív iparágak potenciáljának felszabadításáról

Az utóbbi évtizedekben a világ gyorsabban változik. Európa és a világ többi része számára az új technológiák villámgyors kibontakozása és a fokozott globalizáció jelentős eltolódást hozott a hagyományos gyártás felől a szolgáltatások és az innováció felé. Az üzemszarnokokat fokozatosan kreatív közösségek váltják fel, amelyeknek saját képzelőerejük, alkotó- és innovációs képességük szolgál nyersanyagként.

Ebben az új digitális gazdaságban, ahol a fogyasztók új és gazdagító „élményeket” keresnek, egyre inkább az immateriális érték határozza meg a materiális értéket. A társas élmény és a hálózatok létrehozásának képessége mára versenyképességi tényezővé vált.

Ha Európa ebben a változó globális környezetben is versenyképes akar maradni, akkor megfelelő körülményeket kell teremtenie ahhoz, hogy az új vállalkozói kultúrában virágozhasson a kreativitás és az innováció¹.

A kulturális és kreatív iparágak rengeteg kiaknázatlan növekedési és munkahelyteremtési potenciállal rendelkeznek. Hogy így tegyen és vezető szerepet vállaljon, Európának a növekedés intelligens, fenntartható és mindenkire kiterjedő motorjául szolgáló új forrásokat kell találnia, és ezekbe be kell ruházni². Leendő prosperitásunk nagy részben attól függ, hogyan használjuk fel erőforrásainkat, tudásunkat és kreatív tehetségünket az innováció serkentésére. Gazdag és változatos kultúráinkra építve Európának úttörő szerepet kell vállalnia abban, hogy új utakat találjon nemcsak a hozzáadottérték-teremtés területén, hanem az együttélés, az erőforrások megosztása és a sokszínűség élvezetének terén is.

Európa kulturális és kreatív ipara valódi válaszadási potenciált kínál ezekre a kihívásokra, és így hozzájárul az Európa 2020 stratégiához és ennek néhány kiemelt kezdeményezéséhez, mint például az Innovatív Unióhoz, a digitális menetrendhez, az éghajlatváltozás kezeléséhez, az új munkahelyekhez szükséges új készségek menetrendjéhez (new skills for new jobs) vagy Iparpolitika a globalizáció korában nevezetű kezdeményezéshez³.

¹ Amint az Barroso elnök a következő Bizottság számára adott politikai iránymutatásában is kifejezésre juttatta. Teljes szöveg:

http://ec.europa.eu/commission_barroso/president/pdf/press_20090903_HU.pdf

² Lásd az „EURÓPA 2020: Az intelligens, fenntartható és inkluzív növekedés stratégiája” című bizottsági közleményt, COM(2010) 2020.

³ Konkrétabban a kulturális és kreatív iparágakat növekedési ágazatként ismeri el a fent említett bizottsági konzultációs dokumentum, valamint a „Challenges for EU support to innovation services – Fostering new markets and jobs through innovation” (Az innovációs szolgáltatások EU általi támogatásának kihívásai – új piacok és munkahelyek ösztönzése innovációval) című bizottsági munkadokumentum is, SEC(2009) 1195.

Számos nemrég megjelent tanulmány⁴ bemutatta, hogy rendkívül innovatív, nagy gazdasági potenciállal bíró vállalatok tevékenykednek a kulturális és kreatív iparágakban (a továbbiakban: KKI-k), így ezek Európa legdinamikusabb ágazatai közé tartoznak: 2,6%-kal járulnak hozzá az EU GDP-jéhez, magas növekedési potenciállal bírnak, és a 27 tagállamban nagyjából 5 millió embernek adnak minőségi munkát⁵.

Ezenkívül a kulturális tartalmak alapvető szerepet játszanak az információs társadalom kialakulásában, illetve beruházásokat ösztönöznek a szélessávú infrastruktúra és szolgáltatások, a digitális technológiák, valamint a fogyasztói elektronikai és távközlési eszközök terén.

A GDP-hez való közvetlen hozzájárulásukon túlmenően a kulturális és kreatív iparágak számos más szektorban is fontos motorjai a gazdasági és társadalmi innovációnak.

Ezekből az iparágakból erednek sok különböző szektor fantáziadús megoldásai: országok, régiók és városok újrakitalálásától vagy „branding”-jétől kezdve az információs és kommunikációs technológiákhoz (IKT) szükséges készségek (e-skills) egész életen át tartó fejlesztéséig⁶, a kutatás ösztönzésétől az értékek akadálymentes kommunikálásáig, a termék- és szolgáltatásinnovációtól az alacsony szén-dioxid-kibocsátású és fenntartható gazdasági környezetek előmozdításáig, a nemzedékek közötti dialógustól a kultúrák közötti párbeszédig és a közösségépítésig⁷.

A kulturális és kreatív iparágak – partnerségben az oktatással – az európai polgárok kreatív, vállalkozói és interkulturális készségekkel való felvértezésében is jelentős szerepet játszhatnak. Ebben az értelemben a KKI-k bekapcsolódhatnak különféle európai kiválósági csoportosulásokba, és segíthetnek a tudásalapú gazdaságra való áttérésben. Ezek a képességek ugyanakkor a változatosabb és komplexebb tartalmak és termékek iránti keresletet is serkentik. Ez pedig a holnap piacait oly módon alakíthatja, amely jobban illeszkedik Európa erősségeihez.

Az ilyen spill-over hatások révén az európai kulturális és kreatív iparágak egy ötletesebb, összetartóbb, zöldebb és virágzóbb jövő felé mutatnak utat.

Ahhoz, hogy képesek legyenek a legtöbbet kihozni a – további fejlődésükhöz rendkívül fontos hajtóerőként működő – kulturális sokszínűség, globalizáció és digitalizáció által kínált lehetőségekből, a KKI-k a következő kihívásokkal szembesülnek:

⁴ Ide tartozik a KEA által 2006-ban az Európai Bizottság számára készített „Study on the economy of culture in Europe” (Tanulmány az európai kulturális gazdaságról), a fent említett bizottsági munkadokumentum az EU innovációnak nyújtott támogatásának kihívásairól és az UNCTAD (ENSZ Kereskedelmi és Fejlesztési Konferencia) „Creative Economy – The Challenge of Assessing the Creative Economy: towards informed policy-making” (Kreatív gazdaság – a kreatív gazdaság felméréseinek kihívása: a tájékozott politikaalkotás felé) című 2008-as jelentése.

⁵ A KKI-k helyzetének jobb figyelemmel kíséréséhez az ágazatról több információra és elsősorban harmonizált statisztikára van szükség, amelyek lehetővé teszik a jelenlegi helyzet, a tendenciák, nehézségek és kihívások elemzését.

⁶ Az Európai Bizottság 2007 szeptemberében elfogadta az „E-készségek a 21. századra: a versenyképesség, a növekedés és a foglalkoztatás ösztönzése” című közleményt (COM(2007) 496), amely felvázol egy hosszú távú menetrendet az e-készségekről. A Bizottság jelenleg fontolgatja a dokumentum továbbfejlesztését.

⁷ Lásd a „The impact of culture on creativity” (a kultúra hatása a kreativitásra) című tanulmányt, amelyet a KEA készített 2009-ben az Európai Bizottságnak.

- A kapacitás növelésével megfelelő **keretfeltételek** létrehozása, hogy lehessen vállalkozóként kísérletezni, újítani és sikereket elérni, illetve könnyebb hozzáférés biztosítása a finanszírozáshoz és a készségek megfelelő keverékéhez;
- A hangsúlyosabb **globális jelenléthez** vezető ugródeszkaként a KKI-k fejlesztése **helyi és regionális környezetükben**, többek között a csere és a mobilitás erősítésével; valamint
- A kreatív gazdaság felé való elmozdulás a KKI-k **spill-over hatásainak** katalizálásával számos gazdasági és szociális összefüggésben.

Egy olyan időszakban, amikor nemzetközi partnereink⁸ már a kulturális és kreatív iparágak hasznának leartásával foglalatostkodnak, az EU még előtte áll egy olyan stratégiai megközelítés kialakításának, amely erős és vonzó kulturális értékeit egy erőteljes kreatív gazdaság és egy összetartó társadalom alapjává tenné.

1. A ZÖLD KÖNYV POLITIKAI HÁTTERE, CÉLJAI ÉS TEMATIKÁJA

Mindezek a dimenziók az európai kulturális menetrend⁹ második célkitűzésének a középpontjában állnak, amely felhívja az EU-t, hogy a növekedést és munkahelyteremtést célzó lisszaboni stratégia keretében használja ki a kultúrában mint a kreativitás és az innováció katalizátorában rejlő potenciált.

Ezt a menetrendet támogatta egy 2007. novemberi tanácsi állásfoglalás, illetve 2007 decemberében az Európai Tanács is. 2007. decemberi következtetéseiben az Európai Tanács elismerte a lisszaboni menetrend keretében a kulturális és kreatív ágazatok jelentőségét, valamint megerősítésük szükségességét, különösen a kkv-k tekintetében.

További tanácsi következtetések rámutattak az oktatás, képzés és a kulturális és kreatív iparágak közötti kapcsolat erősítésének, valamint a kkv-kban és a meglévő struktúrákban és programokban rejlő lehetőségek jobb kihasználásának szükségességére¹⁰, és felhívtak a kulturális ágazat és a gazdaság más ágazatai közötti szinergiák előmozdítására, valamint a kulturális és más politikaterületek közötti kapcsolatok megerősítésére¹¹.

Ezzel párhuzamosan az Európai Parlament felhívta a Bizottságot többek között arra, hogy pontosítsa, mit ért „a kultúra, a kreativitás és az innováció európai elképzelése alatt”, és hogy dolgozzon ki strukturált politikai intézkedéseket az európai kreatív

⁸ Elsősorban az Egyesült Államok és Kanada.

⁹ Lásd „Az európai kulturális programról a globalizálódó világban” című bizottsági közleményt, COM(2007) 242.

¹⁰ A kulturális és a kreatív ágazatoknak a lisszaboni célkitűzések eléréséhez való hozzájárulásáról szóló tanácsi következtetések (2007): <http://register.consilium.europa.eu/pdf/hu/07/st09/st09021.hu07.pdf>.

¹¹ A kultúráról mint a kreativitás és az innováció ösztönzőjéről szóló tanácsi következtetések (2009): <http://register.consilium.europa.eu/pdf/hu/09/st08/st08749-re01.hu09.pdf>.

iparágak fejlesztésére, és azokat illessze be egy valódi európai kulturális stratégia keretébe¹².

A zöld könyv azokra az ajánlásokra és bevált gyakorlatokra épít, amelyeket két nemzeti szakértői munkacsoport (az egyik a kulturális és kreatív iparágakkal, a másik pedig a kultúra és az oktatás közötti szinergiákkal foglalkozik) és két civil társadalmi platform (az egyik szintén a KKI-kkal, a másik pedig a kultúrához való hozzáféréssel dolgozik) határozott meg¹³. A csoportosulások az európai kulturális menetrend végrehajtásának részeként jöttek létre. Ezenkívül merít számos az Európai Bizottság számára nemrég készített független tanulmányból és jelentésből is, és inspirálóan hatottak rá a különféle tagállamokban a KKI-kban rejlő potenciál felszabadítása érdekében kidolgozott stratégiák is¹⁴. Végül megtalálható benne néhány üzenet a kreativitás és az innováció 2009-es európai évéből, elsősorban a művészet, a filozófia, a természettudományok és a vállalkozások világa közötti hidak létrehozásának szükségességéről¹⁵.

Ez a zöld könyv vitát kíván generálni arról, milyen követelmények alapján lesz valóban ösztönző, kreatív környezete az EU kulturális és kreatív iparának. Számos perspektívát áttekint az üzleti környezetétől a közös európai kulturális tér megnyitásának szükségességéig, a kapacitásépítéstől a készségfejlesztésig és az európai alkotók világszínpadon történő támogatásáig.

Nem célja felölelni mindazokat a témákat, amelyek hatással lehetnek ezekre az ágazatokra, hanem néhány olyan kulcsfontosságú területre összpontosít, ahol eredményesen felszabadítható az európai kulturális és kreatív iparágakban rejlő potenciál, ha a kormányzás minden szintjén sikerül teljes mértékben kihasználni a politikákat és eszközöket, és sikerül ezeket koherensebbé és koordináltabbá tenni.

A felvetett kérdések tipikusan több – európai, nemzeti, regionális és helyi – szinten is relevánsak a politikaalkotók, KKI-k és más érdekelttek számára. A Bizottság a tárgyalt témáknál különösen szívesen vesz hozzájárulásokat az **európai szintű cselekvés prioritásaival** kapcsolatban.

Amikor ez a zöld könyv kulturális és kreatív iparágakról, KKI-król beszél, akkor – Európa kulturális sokféleségét tükrözve – mindazokat a jelentéstartalmakat szeretné felölelni, amelyek uniószerre a „kulturális” és „kreatív” fogalmakhoz kapcsolódnak.

¹² Az Európai Parlament 2008. április 10-i állásfoglalása a kulturális iparágakról Európában: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=TA&reference=P6-TA-2008-0123&language=HU&ring=A6-2008-0063>.

¹³ A csoportosulások jelentéseit lásd: http://ec.europa.eu/culture/our-policy-development/doc2240_en.htm. Az általuk feltárt bevált gyakorlatok a dokumentum különböző részein, a lábjegyzetekben vannak megemlítve.

¹⁴ Különösen: „A Creative Economy Green Paper for the Nordic Region” (Zöld könyv az északi régió kreatív gazdaságáról, Északi Tanács, 2007), „Creative Britain – New Talents for the New Economy” (Kreatív Nagy-Britannia – új tehetségek az új gazdasághoz, Egyesült Királyság, 2008), „Creative Value – Culture and Economy Policy Paper” (Kreatív érték – kultúr- és gazdaságpolitikai dokumentum, Hollandia, 2009) és „Potential of Creative Industries in Estonia” (A kreatív iparágak potenciálja Észtországban, 2009).

¹⁵ Lásd a kreativitás és innováció 2009-es európai éve nagykövetének 2009 novemberében kiadott kiáltványát: <http://www.create2009.europa.eu/ambassadors.html>.

Európai szinten a kulturális statisztika 2000-ben fölállított kerete nyolc területet (művészeti és műemléki örökség, levéltárak, könyvtárak, könyvek és sajtó, képzőművészetek, építészet, előadóművészetek, az audiovizuális média/multimédia) és hat funkciót (megőrzés, alkotás, gyártás, terjesztés, kereskedelem/értékesítés és oktatás) határoz meg: statisztikai szempontból ezek alkotják a „kulturális szektort”. Ennek a keretnek a frissítésén és a KKI-k kiterjedésének meghatározása jelenleg is folyamatban van¹⁶.

Ebben a zöld könyvben meglehetősen tág megközelítést alkalmazunk, amely a következő munkadefiníciókon alapul:

Kulturális iparág: ágazat, amely olyan árut vagy szolgáltatást állít elő vagy terjeszt, amely létrehozása idején sajátos jellege, felhasználása vagy végcélja szerint kulturális kifejezést testesít meg vagy közvetít, függetlenül attól, hogy kereskedelmi értékkel bír-e. A hagyományos művészeti ágazatok mellett (előadóművészetek, képzőművészetek, kulturális örökség – többek között az állami szektor) ide tartozik a film, a DVD és a videó, a televízió és a rádió, a videojátékok, az új média, a zene, a könyvek és a sajtó is. Ezt a fogalmat a kulturális kifejezésekkel kapcsolatban a kulturális kifejezések sokszínűségének védelméről és előmozdításáról szóló 2005-ös UNESCO-egyezmény¹⁷ definiálja.

Kreatív iparág: ágazat, amely a kultúrát használja alapanyagként (input), és kulturális dimenzióval bír, jóllehet az általa előállított eredmény (output) gyakran funkcionális. Ide tartozik az építészet és a dizájn, amely szélesebb folyamatokba integrálja a kreatív elemeket, valamint az olyan alágazatok is, mint a tervezőgrafika, a divattervezés vagy a reklámszakma.

A periférián saját fejlődése érdekében számos más ágazat alapját jelenti a tartalom-előállítás, így bizonyos mértékig egymásra vannak utalva a KKI-k és ezek az ágazatok, többek között az idegenforgalom és az új technológiák. Mindazonáltal ebben a zöld könyvben ezekre az ágazatokra nem terjed ki a kulturális és kreatív iparágak fogalma.

2. KULTURÁLIS SOKSZÍNŰSÉG, DIGITÁLIS VÁLTÁS ÉS GLOBALIZÁCIÓ: A KULTURÁLIS ÉS KREATÍV IPARÁGAK TOVÁBBI FEJLŐDÉSÉNEK FŐ MOZGATÓRUGÓI

A KKI-k villámgyorsan változó környezettel állnak szemben, amelyet elsősorban a digitális információs és kommunikáció technológiák fejlődésének és terjedésének sebessége jellemez. Ez az erő rendkívül erőteljes hatással van az összes ágazatra a teljes értéklánc mentén a kulturális áruk és szolgáltatások megalkotásától kezdve gyártásukon és terjesztésükön át egészen a fogyasztásukig.

A technológia, illetve a városi és a vidéki területeken a szélessávú infrastruktúra elérhetősége új lehetőségeket nyit meg az alkotóknak, hogy műveiket fizikai és földrajzi

¹⁶ Az Eurostat égisze alatt 2009-ben létrejött egy kulturális statisztikával foglalkozó munkacsoport, az ESSnet-culture: http://ec.europa.eu/culture/our-policy-development/doc1577_en.htm.

¹⁷ Lásd: http://portal.unesco.org/culture/en/ev.php-URL_ID=33232&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html és http://www.complex.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A0800006.TV.

korlátok nélkül, szélesebb közönségnek, alacsonyabb költséggel állíthatóak elő és terjeszthetők. Amennyiben feltesszük, hogy a kulturális tartalomszolgáltatók teljes mértékben kihasználják az IKT-t, a hagyományos előállítási és terjesztési minták pedig átalakulnak, akkor az alkotóknak ez potenciálisan nagyobb közönséget és piacot, a polgároknak pedig változatosabb kulturális kínálatot jelent. Az IKT kibontakozása ugyanakkor függ is a jó minőségű és változatos kulturális tartalom rendelkezésre állásától. A kulturális tartalom tehát vezető szerepet játszik ezeknek a technológiáknak a szélesebb közönség általi elfogadásában, valamint az európai polgárok e-készségeinek és médiaismereteinek fejlődésében.

Ez az új környezet azonban alapvetően megváltoztatja az előállítási és fogyasztási modelleket, és kétségbe vonja azt a rendszert, amelynek révén a kreatív közösség egészen mostanáig a tartalomból értéket állítottak elő. A hatás ágazatonként más és más, és erősen függ attól, hol áll az adott vállalkozás az értékláncban. A gazdasági érték a lánc vége felé helyeződik át, ami egyes ágazatokban befolyásolhatja az alkotásért kapott tényleges ellenértéket¹⁸. Ráadásul a tartalomipar egyes részeit – különösen a rögzített tartalommal foglalkozó ágazatokat – súlyosan érinti a kalózkodás és a fizikai adathordozók (pl. CD, DVD) értékesítésének veszteségei, ami károsítja fejlődésüket, csökkenti bevételi alapjukat, következésképpen korlátozza munkahely- és beruházásteremtő képességüket. Ez az oka annak, hogy az ágazatnak új és innovatív üzleti modelleket is ki kell fejlesztenie.

Sok ágazatban kihívás, hogy a kulturális és kreatív iparágaknak fedezniük kell a „digitális átállás” költségeit (tartalomdigitalizálás, készségfejlesztés és a személyzet képesítéseinek korszerűsítése, a digitális jogok megfelelő kezelésével kapcsolatos bonyolult kérdése stb.), miközben olyan új üzleti modellekbe ruháznak be és próbálnak ki, amelyek csak egy bizonyos idő elteltével kezdenek megtérülni. Sok kreatív vállalkozás számára nehéz lehet a hagyományos üzleti modellek szerint működtetni a vállalkozást, és eközben átállni egy még fejlesztés alatt álló új üzleti modellre. Egy vállalkozás azon képessége, hogy választ tudjon adni ezekre a strukturális változásokra, nagyban függ a vállalat méretétől és az új internetes áruházakkal szemben meglévő tárgyalóerejétől. A globális digitális váltás megerősíti az olyan fontos érdekelt felek pozícióját, mint például a távközlési vállalatok vagy a fogyasztói elektronikai termékek gyártói, és egybeesik olyan új globális játékosok felemelkedésével is, mint például az internetes keresőoldalak és a webalapú közösségi platformok, amelyek – miközben jelentősen hozzájárulnak a piac fejlődéséhez – potenciálisan új „ajtóállóként” is felléphetnek. Ugyanakkor a kulturális és kreatív iparágak túlnyomó többsége mikro-, kis- és középvállalkozások miriádjaiból, illetve szabadúszókból áll, amelyek vertikálisan vagy horizontálisan integrált vállalatokkal élnek együtt.

A kis- és mikrovállalkozások a kreativitás és az innováció terén még azokban az ágazatokban is alapvető szerepet játszanak, amelyekben nagy nemzetközi vállalatok a főszereplők. Tipikusan ezek a kockázatvállalók és az új technológiák korai elfogadói, és játszanak döntő szerepet az új tehetségek felkutatásában, az új trendek kialakításában és egy új esztétika megtervezésében.

¹⁸

Ez egyértelműen igaz például a zenei ágazatra, ahol a digitális eladásokból származó bevétel egyelőre nem teremt jelentős jövedelmet az előadóknak. A videojáték-iparban épp ellenkezőleg: úgy tűnik, a közvetítők nélküli online modell nagyobb jövedelmet jelent a fejlesztőknek.

A fogyasztóknak szóló változatos kínálatnak előfeltétele, hogy szabadon mozogjanak a sokféle vállalkozó által nyújtott szolgáltatások. Ez csak akkor valósulhat meg, ha garantáltak a piacra jutás tisztességes feltételei. Az olyan egyenlő versenyfeltételek megteremtése és fenntartása, amelyek biztosítják, hogy a belépés előtt ne álljanak indokolatlan akadályok, közös erőfeszítését fog igényelni több politikaterületen, különösen a versenypolitikában.

Az új platformokhoz és berendezésekhez való hozzáférés tisztességes feltételeinek megteremtésénél fontos szerep hárulhat az interoperabilitásra. Az új és már meglévő termékek, szolgáltatások, folyamatok, rendszerek, alkalmazások és hálózatok közötti interoperabilitás biztosításában segítenek a szabványok. Az interoperabilitás azonban nem csak a gyártóknak (különösen a kkv-knak) fontos, hanem a felhasználóknak is, hiszen javítja a rendelkezésükre álló választékot, különösen az IKT-alapú kulturális és kreatív iparágak termékei és szolgáltatásai terén¹⁹. A szabványok egy olyan innovációbarát piac létrehozását is segíthetik, amely bátorítja az innovációt, és eközben elkerüli a különféle tartalmakhoz való hozzáférést esetlegesen korlátozó rendszereket. A platformok és berendezések közötti interoperabilitás tehát nélkülözhetetlen.

A szabványosításon és az ártényezőn túl a választék sokfélesége a fogyasztóknak is alapvető érdeke. Az Európai Unió működéséről szóló szerződés 167. (a korábbi EK-Szerződés 151.) cikke szerint az európai jog végrehajtása során a kulturális szempontokat is figyelembe kell venni.

Ezzel a háttérrel a Bizottság három fő politikai kereten fog dolgozni, amelyek a digitális környezetben jelentős hatással lesznek kulturális és kreatív iparágak keretfeltételeire, és korábbi konzultációkon alapulnak.

Először, az európai digitális menetrend az egyik az Európa 2020 stratégia hét kiemelt kezdeményezése közül. A digitális menetrenddel megteremtendő kereten belül a Bizottság többek között azon fog munkálkodni, hogy létrehozza az online tartalmak és szolgáltatások valódi egységes piacát, amelybe többek között az alábbiak tartoznak: határokon nélküli és biztonságos webes szolgáltatások és digitális tartalmak uniós piaca magas fokú bizalommal, a szellemi tulajdonhoz fűződő jogok kezelését irányító kiegyensúlyozott szabályozási keret, a határokon átnyúló online tartalomszolgáltatásokat elősegítő intézkedések, a több országra kiterjedő engedélyek (multi-territorial licence) támogatása, a jogtulajdonosok megfelelő védelme és díjazása, valamint aktív támogatás Európa gazdag kulturális örökségének digitalizálásához.

Másodsor, az Innovatív Unió kiemelt kezdeményezés részeként konkrét lépésekre fog sor kerülni, hogy megerősödjenek a KKI-k mint az innováció és a strukturális változás katalizátorai. Ebben a tekintetben különös figyelem fog irányulni a vállalkozói készség támogatására, a finanszírozáshoz jutásra, a keretfeltételek és a tervezés javítására, a kutatási és készségbeli igények meghatározására, új klaszterkonceptiók kifejlesztésére és a jobb üzleti és innovációs támogatásra²⁰. A cél az, hogy összejöjjenek a főbb regionális,

¹⁹ Lásd különösen a „The challenges for European standardisation” (az európai szabványosítás kihívásai) című 2004. októberi bizottsági személyzeti munkadokumentumot.

²⁰ Ezeknek az intézkedéseknek célszerű annak a szakértői munkaértekezletnek a megbeszéléseire épülniük, amelyet „Towards a Pan-European initiative in support of innovative creative industries in Europe” (Egy páneurópai kezdeményezés felé az európai innovatív kreatív iparágak

országos és európai szintű szereplők, és a KKI-k támogatására jelenleg meglévő és tervezett kezdeményezéseket stratégiai módon használják föl, illetve erősítsék a közöttük meglévő transznacionális együttműködést. Ez segíthet, hogy az innovatívabb ötletek növekedést és munkahelyeket teremtő új termékeké és szolgáltatásokká váljanak.

Harmadszor a szellemi tulajdonjogokkal foglalkozó stratégia többek között néhány olyan elmúlt és jelenleg is zajló kezdeményezésre fog épülni, amelyek számos kulturális és kreatív iparághoz közvetlenül kapcsolódnak²¹. A fókuszban egyértelműen a jogok felhasználása és kezelése áll: egyensúlyt kell találni a szükséges védelem és az alkotás fenntarthatósága, illetve az új szolgáltatások és üzleti modellek kialakulásának támogatása között. Módszer szempontjából a Bizottság világosan meghatározta azokat a fő területeket, amelyeken javulásra van szükség, és – a belső piac és versenyszabályok teljes tiszteletben tartásával – az érdekelteket igyekszik egy alulról induló megközelítésbe bevonni.

3. A MEGFELELŐ KERETFELTÉTELEK LÉTREHOZÁSA

Ahhoz, hogy teljes mértékben képesek legyenek felszabadítani kettős – kulturális és gazdasági – potenciáljukat és kihasználni a fent említett hajtóerők előnyeit, a kulturális és kreatív iparágaknak fokozott kísérletezési és innovációs kapacitásra, valamint a készségek megfelelő keverékéhez és a finanszírozáshoz való hozzáférésre van szükségük.

3.1. A kísérletezés, az innováció és vállalkozás új kísérleti terepei a kulturális és kreatív ágazatban

Az új – elsősorban digitális – technológiák nyomában új közönségek, terjesztési csatornák és fogyasztási modellek jelentek meg. A művészetekhez való hozzáférés és a bennük való részvétel folyamatosan más és más formát ölt, miközben a részvételi technológiák – blogok, wikik stb. – fejlődésével elmosódik az alkotó és a fogyasztó közötti határ.

Szubkultúrák jelennek meg, ami a hagyományos és új művészeti formák és tartalmak egyfajta multidiszciplináris keverékét eredményezi. Miközben a hagyományos intézmények sajátos fontossággal bírnak a kulturális szolgáltatásokhoz való hozzáférés terén, igény van a kultúra megtapasztalásához vezető olyan új utak elismerésére és támogatására is, amelyek a kultúrával való egész életen át tartó kapcsolat érdekében elvetik a kíváncsiság, az elemzés és a demisztifikáció magjait²².

támogatásáért) címmel 2010. február 4–5-én tartottak Amszterdamban. További információk: <http://www.europe-innova.eu/creative-industries>.

²¹ A Bizottság „Szerzői jog a tudásalapú gazdaságban” című közleménye, COM(2009) 532; Az Információstársadalmi és Médiaügyi Főigazgatóság és a Belső Piaci és Szolgáltatási Főigazgatóság „Creative content in a European digital single market: Challenges for the future” (Kreatív tartalom az európai digitális egységes piacon: a jövő kihívásai) című konzultációs dokumentuma (2009).

²² Lásd elsősorban a „Civil society platform on access to culture – policy guidelines” (A kultúrához való hozzáféréssel foglalkozó civil társadalmi platform politikai iránymutatása), 2009.

A társadalom összes többi ágazatához hasonlóan erősödnie kell a kreativitás és az alkotás kutatási és fejlesztési vonatkozásának. Ha Európa az élen akar állni, akkor további interakciókra van szükség a különböző művészi és kreatív diszciplínák, (al)ágazatok, gazdasági területek és a termelési láncban található pontok között. A művészetek, a felsőoktatási és a tudományos intézmények között elő kell mozdítani az intenzívebb, szisztematikusabb és szélesebb körű együttműködést, valamint a művészi vezetésű kísérletezés támogatására a magán- és a közszféra közös kezdeményezéseit²³.

Ebben a tekintetben fontos lesz olyan megközelítést követni, amely kedvező környezetet biztosít az innovációnak, a növekedésnek és az ágazat további fejlődésének. Jóllehet a kulturális és kreatív iparágakban léteznek már Európában regionális vagy nemzeti szintű állami és magánkezdeményezések az innováció és a vállalkozói készség támogatására²⁴, azonban szemlátórást arra is van igény, hogy az összes – többek között az európai – szinten a különféle összetevők bevonásával szélesedjék a vita, ahol a szereplők egy sor stratégiai jellegű téren konkrét lépésekben működhetnek együtt. Példaként elő kellene mozdítani az olyan felhasználó-központú és nyílt innovációs kísérletezési találkozóhelyek és „laboratóriumok” létrehozását, ahol különféle tudományágak dolgozhatnak együtt, valamint ösztönözni kellene a különféle ágazatok közötti közvetítőket vagy ügynököket. Érdemes lenne továbbá bevált gyakorlatokat támogatni az elszámoltathatóság és az átláthatóság terén is, ami segítségünkre lehet abban, hogy világszínvonalú kiválóságot biztosítsunk.

Ebben az összefüggésben az is fontos, hogy megfelelőbb és kedvezőbb körülmények jöjjenek létre az új – és különösen a digitális – technológiáknak a KKI-kba történő integrálása érdekében, hogy ezek így változatosabb és innovatívabb professzionális tartalmat állíthassanak elő az EU polgárainak.

A kulturális és kreatív iparágak rendszerint a kulturális örökség gazdag és sokszínű magja körül kristályosodnak ki, a művészek és más kreatív szakemberek pedig a vállalkozói és innovatív szolgáltatások különféle rétegeinek eredményes összekapcsolására támaszkodva juttatják el a piacra a kreativitást. Ezen kívül a KKI-k gyártási folyamatai folyamatos alkalmazkodáson és innováción mennek keresztül, ami a folyamat felfrissítése érdekében nélkülözhetetlenné teszi az információcserét, az immateriális javakra való támaszkodást és a tehetség vonzását. Ezek a jellemzők a kulturális termékek természetének lényegéből fakadnak. A fogyasztók általi fogadtatás szempontjából a fogyasztói ízlés változása nagyfokú bizonytalanságot eredményez. E kényszerek miatt a legjobb szervezeti struktúra gyakran a „kulturális és kreatív klaszter”, vagyis reakció- és alkalmazkodóképes vállalkozások koncentrált csoportja²⁵. A legtöbb esetben ezeknek a funkcionális klasztereknek az alapja az egymással kapcsolatban álló különböző innovációs szereplők és intézmények intenzív együttműködése. Ilyen

²³ Lásd különösen a nemzeti szakértői munkacsoport és a KKI-kkal foglalkozó civil társadalmi platform által meghatározott bevált gyakorlatok némelyikét.

²⁴ Ebben a tekintetben érdemes megemlíteni, hogy az EU versenyképességi és innováció keretprogramjából finanszírozott Europe INNOVA részét képező European Knowledge Intensive Service (KIS) Innovation Platform (tudásintenzív szolgáltatások európai innovációs platformja) keretében jelenleg is zajlanak kísérleti projektek, amelyek a kreatív iparágakban tevékenykedő innovatív vállalatok jobb támogatásának megközelítéseivel foglalkoznak.

²⁵ Lásd „The economy of culture”, i.m.

körülmények között a versenytársak gyakran cégek közötti együttműködésbe fognak, amelyet sokszor szervezeti hálózatok, például klaszterszervezetek serkentenek²⁶.

Úgy tűnik, ilyen körülmények²⁷ mellett igény van a fizikai és társadalmi környezet javítására, amelyben a kreatív munkások és a kapcsolódó intézmények (például művészeti és dizájniskolák vagy múzeumok) eredményesen működhetnek klaszterekben. Jobban meg kell érteni, hogy – hálózatépítéssel, az induló kreatív vállalkozásoknak adott jobb támogatással és a felhasználói dimenzióknak a meglévő klaszterekbe történő integrálásával – hogyan profitálhatnának jobban a kulturális és kreatív vállalkozások abból, hogy ugyanarra a helyre települnek.

KÉRDÉS

- Hogyan lehetne a kulturális és kreatív iparágakban több teret és jobb támogatást adni a kísérletezésnek, az innovációnak és a vállalkozásnak? Konkrétabban hogyan lehetne fokozni a kulturális és kreatív tevékenységekben és ezek számára az IKT-szolgáltatásokhoz való hozzáférést, illetve javítani kulturális tartalmaik felhasználását? Hogyan lehetnének egyes kulturális és kreatív iparágak számára az IKT-t új üzleti modellek mozgatórugói?

3.2. A kulturális és kreatív iparágak készségigényeinek jobb összehangolása

A kreativitás és a vállalkozás találkozási pontjában továbbra is nehéz a kulturális és kreatív vállalatok – különösen a kkv-k – számára a készségek megfelelő keverékével rendelkező személyzetet találni. Az ágazat versenyképességének javításához közép- és hosszútávon alapvetően fontos biztosítani a készségkínálat és a munkaerő-piaci kereslet közötti jobb illeszkedést. Ehhez célhoz hozzájárulhatnak a művészeti és dizájniskolák és –egyetemek, valamint a vállalkozások közötti partnerségek. A szakadék áthidalásában sikeresnek bizonyultak a gyakran az iskolákon kívül működő, ám aktív hozzájárulásukkal létrejövő inkubátorházak²⁸.

Ezenkívül az állandó technológiai fejlődés lendülete miatt nagyon gyorsan változnak ezeknek a szektoroknak az ágazatspecifikus „technikai” igényei, ami egész életen át tartó tanulást kíván. Mivel a kulturális és kreatív iparágak – a jelenben és a jövőben is – egyre innovatívabban használják az IKT-t, az innováció és a versenyképesség serkentése megkövetel bizonyos e-készségeket. Ezekben a készségekben felül a KKI-knak olyan személyekre is szükségük van, akik üzleti kompetenciákkal (például menedzsment- és kereskedelmi ismeretekkel) bírnak, akik megértik és képesek mobilizálni a finanszírozási lehetőségeket (bankok és pénzügyintézetek, szponzorálás és adományok stb.), és akik – elsősorban digitális környezetünkben – értik az új IKT-t. Ha ebben a tekintetben nem kerül sor konkrét lépésekre, akkor fennáll a veszélye annak, hogy a készségek

²⁶ A kulturális és kreatív iparágakkal foglalkozó nemzeti szakértői munkacsoport sok tagállamban (többek között Dániában, az Egyesült Királyságban, Észtországban, Finnországban, Írországban vagy Spanyolországban) talált jó klasztergyakorlatokat.

²⁷ Lásd a „Towards a Pan-European initiative in support of innovative creative industries in Europe” (Egy páneurópai kezdeményezés felé az európai innovatív kreatív iparágak támogatásáért) című munkaértekezlet résztvevői által 2010 februárjában elfogadott amszterdami nyilatkozatot: http://www.europe-innova.eu/web/guest/home/-/journal_content/56/10136/178407.

²⁸ Lásd a KKI-kkal foglalkozó nemzeti szakértői munkacsoport által meghatározott bevált gyakorlatokat.

keresletének és kínálatának egymáshoz nem illeszkedése, illetve az ezek közötti szakadék megakadályozza Európát a KKI-k teljes potenciáljának kiaknázásában.

A kulturális és kreatív iparágak magas növekedési potenciálja, illetve állandóan változó és összetett környezetük miatt különösen hasznos lenne jobban megérteni és feltérképezni azokat a készségeket, amelyekre jelenleg szükségük van, vagy a közeli jövőben szükségük lesz. Az új munkahelyekhez szükséges új készségek kezdeményezésén belül célszerű lenne újtárra indítani egy kifejezetten a kulturális és kreatív szektorra irányuló kezdeményezést, amely a megfelelő érdekelt felek segítségével az EU szintjén összegyűjtené az elemzéseket és a szaktudást²⁹.

A KKI-k változásra adott válaszainak felgyorsítása érdekében a szakmai képzés és a szakma gyakorlata közötti szakadék áthidalásához hasznos eszköznek bizonyulhat az ún. „peer-coaching” (vagyis amikor azonos kihívásokkal szembenező egyenrangú személyek korszerűsítik ismereteiket és egyes folyamatokat oly módon, hogy mások hibáiból vagy sikereiből tanulnak, tapasztalt mentorok segítségével elvégzik bizonyos projektek finomhangolását, új technológiákat ismernek meg, vagy szélesítik kapcsolati hálójukat). Így olyan, magas szintű szaktudással rendelkező szakembereket lehetne elérni, akik más összefüggésben nem feltétlenül állnak rendelkezésre, illetve európai szintű hálózatok épülhetnének ki.

KÉRDÉSEK

- Hogyan támogathatók a művészeti és dizájniskolák és a vállalkozások közötti partnerségek mint a létrejövő és induló vállalkozások, illetve a vállalkozói készség előmozdításának, valamint az e-készségek fejlesztésének egy módja?
- Az Európai Unió szintjén a kulturális és kreatív iparágakban hogyan ösztönözhető a peer-coaching?

3.3. Hozzáférés a finanszírozáshoz

Az ágazatban sok vállalkozás számára alapvető akadály a finanszírozáshoz való hozzáférés hiánya³⁰.

Mint feljebb már előkerült, a kulturális és kreatív ágazatban sok a kis- és középvállalkozás. Ezek közötti is az egy-két emberből álló vállalkozások jelentik a túlnyomó többséget: ők azok a „kulturális vállalkozók” vagy „vállalkozó kulturális munkások”, akik a teljes munkaidős szakmák korábban tipikus mintázataiba már nem illeszkednek bele³¹.

²⁹ „Új munkahelyekhez szükséges új készségek – A munkaerő-piaci és a képzettségi igények előrejelzése és összehangolása” című közlemény, COM(2008) 868.

³⁰ Lásd különösen az Európai Bizottság részére összeállított „Access to Finance activities of the European Creative Industry Alliance” (Az európai kreatív iparági szövetség finanszírozáshoz való hozzáférést támogató tevékenységei) című rövid tanulmányt (Jenny Tooth, 2010), elérhető: www.europe-innova.eu/creative-industries.

³¹ Lásd a „Study on the Entrepreneurial Dimension of Cultural and Creative Industries” (A kulturális és kreatív iparágak vállalkozói dimenziójáról szóló tanulmány) keretében készített előkészítő dokumentumokat, amelyet Utrecht School of Arts készített 2010-ben az Európai Bizottság számára: <http://cci.hku.nl>.

A kulturális és kreatív iparágak sajátos kihívásokkal néznek szembe, amikor befektetésre kész állapotba próbálnak kerülni. Ennek oka többek között az információhiány és a releváns finanszírozási források megértésének hiánya, nehézségek az üzleti terv összeállításában és meggyőző prezentálásában, illetve a valamely hanyatló üzleti modellbe vetett bizalom³².

Ezenkívül ezek a vállalkozások nagyrészt prototípus- vagy projektalapon működnek, nagyban függenek „sztárterméktől” vagy -szolgáltatásuktól, valamint az egyéni tehetségtől és kockázatvállalástól.

A KKI-k pénzügyi támogatáshoz való hozzáférése azért is korlátozott, hiszen számos vállalkozás krónikus alultőkésítettségben szenved, és súlyos problémákkal néz szembe, amikor finanszírozáshoz jutás során megfelelő értéket próbál szerezni immateriális (például szerzői jogi) javaiért (például lemezkiadóhoz tartozó művészek, könyvkiadóhoz tartozó írók vagy zenei és mozikatalógusok). A technológiai téren működő vállalkozásokkal ellentétben a KKI-k immateriális javainak nincs elismert értéke a pénzügyi mérlegekben, az új tehetségbe és kreatív ötletekben eszközölt befektetéseik pedig nem egyeztethetők össze a „kutatás + fejlesztés” standard fogalmával.

A befektetőknek és a bankoknak jobban tudatában kell lenniük a KKI-k gazdasági értékének és potenciáljának. A KKI-knak adandó finanszírozás ösztönzésére garanciarendszereket és más pénzügyi konstrukciós mechanizmusokat kellene bevezetni.

Az alkotás világának és a pénz világának – amelyek gyakran „külön világok” – segítségre van szükségük, hogy olyan közös nyelvet találjanak, amelynek révén a KKI-k könnyebben jutnának finanszírozáshoz.

Ilyen körülmények között a kkv-k finanszírozáshoz jutásának megkönnyítésében fontos szerepet játszhatnak az olyan innovatív pénzügyi eszközök, mint például a kockázati tőke és a garanciák, illetve a piaci szereplők által nyújtott más kockázatmegosztó eszközök. Ilyen eszközök jönnek létre az EU piacorientált kiadási programjai (például a versenyképességi és innovációs program) keretében is. Ezek bizonyítottan eredményesek a kkv-k finanszírozáshoz jutásának segítésében, azonban kkv-k széles skáláját célozzák, nem kifejezetten kulturális és kreatív vállalatokra irányulnak.

Nemzeti és regionális szinten megjelentek olyan érdekes új finanszírozási modellek, amelyek célzottabban irányulnak a KKI-kra. Ezek némelyike úgy könnyíti meg a kölcsönhöz jutást, hogy a vállalatok és projektjeik értékeléséhez ágazatokon átívelően gyűjti össze a szakértelmet³³. Mások – többek között az ún. crowdfunding³⁴ segítségével – összehozzák a befektetőket és a növekedéshez kockázati tőkét igénylő vállalatokat³⁵. A

³² Jenny Tooth, i.m.

³³ Lásd különösen a nemzeti szakértői munkacsoport és a KKI-kkal foglalkozó civil társadalmi platform által talált figyelemreméltó példákat.

³⁴ A crowdfundinggal foglalkozó weboldalak kisbefektetőket gyűjtenek például független filmfinanszírozáshoz (pl. www.indiegogo.com).

³⁵ Lásd különösen Jenny Tooth (i.m.) valamint „Study on the Entrepreneurial Dimension of Cultural and Creative Industries” (A kulturális és kreatív iparágak vállalkozói dimenziójáról szóló tanulmány) (i.m.) keretében készített előkészítő dokumentumokat, amelyek rávilágítanak arra, hogy az innovatív kulturális és kreatív kkv-knak mekkora szüksége vagy kockázati tőkére az

Bizottság annak a lehetőségét is vizsgálja, hogyan lehetne az audiovizuális ágazat számára felállítani egy gyártásigancia-alapot a MEDIA program végrehajtásának keretében³⁶.

KÉRDÉS

- Hogyan ösztönözhető a magánbefektetések és javítható a KKI-k finanszírozáshoz jutása? A nemzeti és regionális szintű erőfeszítések támogatása és kiegészítése érdekében van-e hozzáadott értéke az EU-szintű finanszírozási eszközöknek? Ha igen, hogyan?

- Hogyan állhatnának jobban készen a kulturális és kreatív vállalatok a befektetésre? Melyik (regionális, nemzeti, európai) szinten milyen konkrét intézkedéseket lehetne hozni)?

4. HELYI ÉS REGIONÁLIS FEJLŐDÉS: UGRÓDESZKA A GLOBÁLIS SIKERHEZ

A kulturális és kreatív iparágak helyi és regionális szinten fejlődnek, ahol hálózatok és klaszterek működnek. A kreativitás gyökerei ugyan egy adott helyhez kötődnek, kihatása azonban globális. A művészek és kultúrával foglalkozók mobilitásának előmozdítása egy mód lehet arra, hogy kulturális és kreatív iparágainknak segítsük megtenni az ugrást a lokálistól a globálisig, és világszerte biztosítsuk az európai jelenlétet.

4.1. Helyi és regionális dimenzió

A KKI-k gyakran hozzájárulnak a hanyatló helyi gazdaság fellendítéséhez, hiszen új gazdasági tevékenységek megjelenését segítik, fenntartható új munkahelyeket hoznak létre, és fokozzák az európai régiók és városok vonzerejét.

A regionális és helyi fejlesztési stratégiák ennek megfelelően sok területen valóban sikeresen integrálták a kulturális és kreatív iparágakat: a kulturális örökség támogatása üzleti felhasználás céljából, kulturális infrastruktúra és szolgáltatások fejlesztése a fenntartható idegenforgalom támogatására, helyi vállalkozások klaszteresedése, illetve partnerségek a KKI-k és az ipar, a kutatás, az oktatás és más ágazatok között, innovációs laboratóriumok létrehozása; határokon átívelő integrált stratégiák kialakítása a természeti és kulturális erőforrások kezelésére, illetve a helyi gazdaság újraélnkítésére, valamint fenntartható városfejlesztés.

Az EU kohéziós politikája felismerte, hogy a kultúra sokféleképpen járulhat hozzá stratégiai célkitűzéseikhez (konvergencia, versenyképesség és foglalkoztatás, valamint területi együttműködés)³⁷. Mindazonáltal nem könnyű meghatározni, hogy a kulturális és kreatív iparágak milyen mértékben részesülnek támogatásban a kultúrára szánt forrásokból, illetve más releváns költségvetési címsorokból: például kutatás és fejlesztés,

egységes piacon. Lásd a KKI-kkel foglalkozó nemzeti szakértői munkacsoport által meghatározott bevált gyakorlatokat.

³⁶ Az alap azáltal fog osztozni a bankok által a független európai audiovizuális gyártóknak adott kölcsönökhöz kapcsolódó kockázatokban, hogy garantálja a veszteség bizonyos százalékának fedezetét, amennyiben a gyártó nem képes visszafizetni a kölcsönt, és így ösztönzi a helyi bankokat, hogy adjanak hitelt a filmgyártóknak.

³⁷ A 2007–2013-as programozási időszakra az EU kultúrára tervezett kiadásai mintegy 6 milliárd EUR-ra rúgnak, ami a teljes költségvetés 1,7%-a.

innovatív kkv-k, klaszterek és hálózatok támogatása, információs társadalom (többek között digitalizálás és a kultúrához való e-hozzáférés), városrehabilitáció és humán tőke³⁸. Az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alapból finanszírozott vidékfejlesztési politika szintén támogatja a kultúrát, mégpedig a vidéki örökség megőrzése révén, többek között falvak rehabilitálásának, a természeti és kulturális örökség védelmének, illetve szabadidős tevékenységeknek a támogatásával. Szintén segíthetnek a vidéki térségekben a LEADER helyi partnerségek által kialakított és megvalósított helyi fejlesztési stratégiák, hiszen vidéken a kultúra a gazdaság diverzifikálódásával jár és javítja az életminőséget. És úgy tűnik, ez a potenciál nincs megfelelően kiaknázva.

A KKI-k által a regionális és helyi fejlesztésben játszott kiemelkedő szerepet minden szinten megfelelően figyelembe kellene venni politikák és támogatási eszközök kialakításakor³⁹.

A KKI-k tudásvezérelt ágazatok, amelyek általában szakosodott munkaerőpiacok felé vonzódnak. Felsőoktatási kutatások szerint a nagyvárosi térségekben zajlik a kreativitás és a kulturális innováció nagyléptékű iparosodása. Mindazonáltal nincs közvetlen kapcsolat a kulturális és kreatív iparágak és a munkaerőpiac vagy a népesség mérete között. Az ipari és innovációs rendszerek – köztük a KKI-k – térségi eloszlása ennél sokkal változatosabb⁴⁰. A vidéki területeken a hagyományos formákat (pl. helyi kézművesség) új üzleti modellek segítségével lehet megtölteni innovációval, ami fenntarthatóságot és gazdasági életképességet eredményezhet⁴¹.

A kreativitásnak és az innovációnak erőteljes és megkülönböztetett regionális dimenziója van⁴². A politikákat és támogató intézkedéseket helyben, a helyi sajátosságokra és erősségekre építve, a helyi erőforrásokat kiaknázva kell meghatározni („place-based development approach”, helyi alapú fejlesztési megközelítés). A sikerhez ugyanakkor elengedhetetlen a különféle politikai és közigazgatási szintek közötti eredményes koordináció. A bizonyítékon alapuló politikák megtervezéséhez a fejlesztési stratégiákba célszerű hatásvizsgálatokat és értékelő eszközöket is beépíteni.

A sikeres stratégiák olyan közép- vagy hosszú távú (vagyis 10-20 éves) fejlesztési modellekre épülnek, amelyek kombinálják az infrastrukturális és humán tőkébe történő beruházásokat. A beruházásoknak a kulturális és kreatív iparágak számára kulcsfontosságú területekre tanácsos irányulniuk, például: új üzleti modellek, kreativitás és innováció, digitalizálás, a humán tőke készségei és fejlesztése, illetve a más szektorokkal megvalósuló kreatív partnerségek. Egy integrált fejlesztési modell összefüggésében a stratégiai megközelítés azt jelenti, hogy a KKI-knak nyújtott támogatás nem „luxus” vagy elszigetelt politikai opció, hanem közös hozzájárulás az

³⁸ Az EU kohéziós politikájával foglalkozó tematikus oldal: http://ec.europa.eu/regional_policy/themes/index_en.htm.

³⁹ Lásd a KKI-kkel foglalkozó nemzeti szakértői munkacsoport által meghatározott bevált gyakorlatokat.

⁴⁰ „Priority Sector Report: Creative and Cultural Industries” (Prioritásiágazati jelentés: kreatív és kulturális iparágak), tervezet, European Cluster Observatory, 2010.

⁴¹ Study on the contribution of culture to local and regional economic development as part of European regional policy” (Tanulmány az európai regionális politika részeként a kultúrának a helyi és regionális gazdasági fejlődéshez való hozzájárulásáról), készült az Európai Bizottság számára.

⁴² Hatodik helyzetjelentés a gazdasági és társadalmi kohézióról, COM(2009) 295.

adott terület gazdasági fejlődéséhez és társadalmi kohéziójához. A siker érdekében az integrált fejlesztési stratégiákat a megfelelő területi szinten célszerű meghatározni, partnerségben a különféle közpolitikákért (például gazdaságfejlesztés, foglalkoztatás, oktatás és kultúra) felelős hatóságok és a társadalom képviselői (vagyis a vállalkozások, munkavállalók és civil szervezetek) között.

Rendkívül fontos a bevált gyakorlatok cseréje, és Európa-szerte minden elképzelhető hálózatot fel kellene használni a leszakadó régiók és a növekedési centrumok közötti tudás- és kapacitásátruházás megkönnyítésére.

KÉRDÉS

- Hogyan lehetne erősíteni a kulturális és kreatív iparágaknak a regionális/helyi stratégiai fejlesztésbe történő integrációját? Milyen eszközökre és partnerségekre van szükség egy integrált megközelítéshez?

4.2. Mobilitás és a kulturális és kreatív művek áramlása

A – kulturális és kreatív iparágak virágzásához nélkülözhetetlen – művészek és kultúrával foglalkozók mobilitásának előmozdítása jelentősen hozzájárul szakmai készségeik és/vagy művészetük fejlődéséhez, erősíti saját kutatási és megismerési ambícióikat, új piaci lehetőségeket nyit, és – különösen a bentlakásos tanfolyamokon, fesztiválokon, turnékon, nemzetközi kiállításokon vagy irodalmi rendezvényeken való részvétellel – javítja karrierlehetőségeiket. A mobilitás közvetlenebb módon is gyakorolhat pozitív hatást a KKI-k teljesítményére, amennyiben olyan új piaci lehetőségeket nyit meg, amelyek javítják az ágazat exportstratégiáit, előmozdítják a nemzetközi szakmai gyakorlatokat, vagy erősítik a kapacitásépítést⁴³.

Másrészt a művek áramlása javára válik az európai közönségnek: új perspektívákat kínál, és kihívást jelent az élet bonyolultságának megértésére irányuló egyéni és kollektív mentalitásnak (vagyis azon– interkulturális kommunikációt is magába foglaló – készségcsoportnak, amely oly fontos a mai világban), valamint változatosabb kulturális kínálatot biztosít hozzáférést. Egy másik szinten a kulturális termékeknek az Európai Unió belüli országhatárokon átvételű áramlása segíti az európai polgárokat abban, hogy jobban megismerjék és megértsék egymás kultúráját, értékeljék a kulturális gazdagságát és észrevegységük közös pontjait.

Végül a művészek, kultúrával foglalkozók és művek mobilitása az ötletek nyelvi és nemzeti határokon átvételű áramlása szempontjából is lényeges, és mindenkinek szélesebb körű hozzáférést biztosít a kulturális javakhoz.

Emiatt mindez alapvető eleme az európai kulturális menetrendnek, illetve az EU Kultúra programjának (2007–2013).

⁴³ Lásd elsősorban az Ericarts által az Európai Bizottságnak készített „Mobility matters: Programmes and schemes to support the mobility of artists and cultural professionals” (Mobilitási ügyek: művészek és kulturális szakemberek mobilitását támogató programok és rendszerek) című tanulmányt, 2008.

Akadályokból mindazonáltal nincs hiány: némelyik a vízumszabályozásokhoz, a szociális és adórendszerekhez és más adminisztrációs akadályokhoz kapcsolódik vagy ahhoz, hogy a kulturális ágazatban a mobilitás jogi, szabályozási, eljárási és pénzügyi vonatkozásairól szóló pontos információk nehezen érhetők el⁴⁴. Ezeknek akadályoknak az elhárításán már folyik a munka⁴⁵, ám ez a dokumentum nem tér ki rá.

A határokon átnyúló kulturális sokszínűség megvalósulása végett ezeken a tágabb vonatkozásokon túlmenően is van lehetőség a művek és a – magán és állami – szereplőkből álló lánc mentén működő művészek és kultúrával foglalkozók mobilitásának további erősítésére. Ilyen szereplőből sok van, és ágazatonként nagyban különböznek egymástól. A lánc mentén a kulturális javak alkotói/előállítói és a polgárok/fogyasztók közötti közvetítés különböző pontjain lényeges lehet a művek határokon átnyúló mozgásának és az online hozzáférésnek adott lendület. Egy másik szinten konkrét kihívásokra irányuló intézkedések lehetnek hasznosak (pl. a nemzeti vagy nyelvi határokon való áttörés érdekében felemelkedő tehetségek, kevésbé ismert repertoárok vagy gyűjtemények⁴⁶ segítése).

Hasznos lenne ezért megérteni, milyen partnerségi, együttműködési vagy támogatási formákkal lehetne hozzájárulni a művek, művészek és kulturális szakemberek nemzeti határokon túlmutató, európai szintű mobilitásának megkönnyítéséhez, felgyorsulásához és kiterjedéséhez.

Ez a zöld könyv ezért konkrétan törekszik megérteni, hogyan lehetne ezt a mobilitást erősíteni és javítani.

KÉRDÉS

- Milyen új eszközöket kellene mozgósítani, hogy az Európai Unióban és azon túl a kulturális és kreatív művek, a művészek és a kultúrával foglalkozók mobilitása révén támogatni lehessen a kulturális sokszínűséget? Milyen mértékben járulhat hozzá ezekhez a célokhoz a virtuális mobilitás és az online hozzáférés?

4.3. Kulturális cserék és nemzetközi kereskedelem

Az EU nemzetközi kulturális cserékre és kereskedelemre irányuló nézőpontjának a kulturális kifejezések sokszínűségének védelméről és előmozdításáról szóló 2005-ös UNESCO-egyezmény szolgál keretétül. Az egyezmény szerint az EU elkötelezett a kiegyensúlyozottabb kulturális cserék támogatása és a nemzetközi együttműködésnek és szolidaritásnak a partnerség szellemében történő megerősítése iránt, különösen a fejlődő

⁴⁴ Lásd a McCoshan és mások által az Európai Bizottság részére készített „Information systems to support the mobility of artists and other professionals in the culture field” (információs rendszerek a művészek és más kulturális területen működő szakemberek mobilitásának támogatására) című megvalósíthatósági tanulmányt, 2009.

⁴⁵ Egy a művészek mobilitásával foglalkozó nemzeti szakértői csoport (amely az európai kulturális menetrend végrehajtásának részeként jött létre) jelenleg is dolgozik e kérdések némelyikén, miközben a művészek és kulturális szakemberek piacra jutásának korlátozásait a tagállamoknak kellene csökkentenie a belső piaci szolgáltatásokról szóló 2006/123/EK irányelv végrehajtásának keretében.

⁴⁶ Az európai kulturális menetrend keretében egy nemzeti szakértői munkacsoport a múzeumi gyűjtemények mobilitásán munkálkodik.

országok azon képességeinek növelése érdekében, hogy védjék és előmozdítsák a kulturális kifejezések sokszínűségét. Ezek a célkitűzések összhangban állnak az egyezmény egyes vezérelveivel is, különösen a méltányos hozzáférés⁴⁷, valamint a nyitottság és az egyensúly⁴⁸ elvével.

Ebben az összefüggésben az Európai Unió megőrizte – saját és tagállamai – azon képességét, hogy a kulturális sokszínűség megőrzése végett kulturális politikákat határozzon meg és hajtson végre⁴⁹. Ugyanakkor az Unió megerősítette elkötelezettségét, hogy a fejlesztés területén támogatja a kultúra szerepét, és a fejlődő országok esetében előmozdítja a preferenciális elbánás különböző formáit. Az EU ezen túlmenően világszerte elkötelezett a kultúrák közötti párbeszéd előmozdítása iránt, aminek során az egész világon hozzá kell járulnia kulturális sokszínűségének – többek között a kulturális és kreatív iparágai által előállított termékeknek és szolgáltatásoknak – a terjesztéséhez.

A kulturális cseréknek ez a sajátos megközelítése az európai projekt középpontját jelentő közös értékeket tükrözi. Ezek azok a pillérek, amelyeken kialakítható a kontinens gazdag örökségére és a világ kulturái iránti nyitottságára építő, vonzó és kreatív Európa megkülönböztetett és dinamikus arcúja. A mozi, a zene, a képzőművészet, az építészet, a dizájn vagy a divat terén meglévő számos érték és nagy múltra visszatekintő európai hagyományok pozitív módon járulnak hozzá az EU-nak a világ többi részével meglévő kapcsolataihoz.

A világszínvonalú kulturális és kreatív iparágak támogatása, illetve műveik, termékeik és szolgáltatásaik exportálása magától értetődően fejleszti a harmadik országokkal meglévő kapcsolatokat. A kkv-k különösen is igénylik a kapcsolatok kialakításához és tevékenységeik külföldi előmozdításához adott támogatást. Az export támogatására kialakított sajátos eszközök között szerepel a hasonló ágazatok közötti párbeszéd, a felderítő kiküldetések és a piaci információszerzés, illetve a nemzetközi vásárokon való közös megjelenés. Az együttműködési programok⁵⁰ egyaránt lehetőséget jelentenek a kölcsönös tanulásra és a külföldi kapcsolati hálózatok létrehozására. Ugyancsak fontos a kulturális sokszínűség ösztönzéséhez a harmadik országokkal folytatott művészi cserék elősegítése⁵¹.

Európa számos megállapodást kötött harmadik országokkal vagy regionális tömörülésekkel: ezekben a technikai segítségnyújtás és az együttműködési programok a gazdasági cserék prioritást élvező területeként a kulturális és kreatív iparágakra is kiterjedhetnek. A harmadik országokkal vagy regionális csoportosulásokkal folytatott politikai párbeszédnek bizonyos esetekben szintén támogathatnák az azonos ágazatok

⁴⁷ Lásd az egyezmény 2. cikkének 7. elvét.

⁴⁸ Lásd az egyezmény 2. cikkének 8. elvét.

⁴⁹ A Kereskedelmi Világszervezetben (WTO) lévő számos partneréhez hasonlóan, amikor az EU és tagállamai csatlakoztak a szolgáltatások kereskedelméről szóló általános egyezményhez (GATS), megőrizték azon képességüket, hogy a kulturális sokszínűség megőrzése végett szakpolitikákat határozhassanak meg és valósíthassanak meg. Ez úgy történhet, hogy bejelentik a GATS II. cikke szerinti, a legnagyobb kedvezmény elve szerinti szabály alkalmazása alóli mentességeket, és következetesen tartózkodnak attól, hogy a kulturális szolgáltatások – különösen az audiovizuális ágazat – piacra jutása és nemzeti elbánása terén konkrét kötelezettséget vállaljanak.

⁵⁰ Például a MEDIA nemzetközi előkészítő intézkedés (2008–2010) és a MEDIA Mundus (2011–2013) keretében támogatottak.

⁵¹ Amint erre a kulturális és kreatív iparágak potenciáljával foglalkozó platform is rámutatott.

közötti párbeszédet, a cserék és az export elősegítésére pedig konkrét uniós eszközöket is ki lehetne alakítani⁵².

KÉRDÉS

- Az EU szintjén milyen eszközöket lenne célszerű előirányozni vagy megerősíteni az EU kulturális és kreatív iparágai és a harmadik országok közötti együttműködés, cserék és kereskedelem előmozdítása érdekében?

5. A KREATÍV GAZDASÁG FELÉ: A KULTURÁLIS ÉS KREATÍV IPARÁGAK SPILL-OVER HATÁSA

A számos európai országban közzétett jelentések szerint a KKI-k nagyobb szerepet játszanak a nemzeti és regionális innovációs rendszerekben, mint amit a politikaalkotók korábban felismertek⁵³.

Először is ezek az iparágak tartalmat jelentenek a digitális eszközök és hálózatok táplálásához, és így hozzájárulnak az IKT-k – például a szélessáv elterjedésének – elfogadottságához és további fejlődéséhez. Mivel intenzív felhasználói a technológiáknak, az általuk támasztott kereslet gyakran sarkallja az új adaptációkat és technológiai fejlesztéseket, ami innovációs impulzusokat jelent a technológiagyártóknak.

Másodszor a KKI-k azért is járulnak hozzá jelentősen az európai innovációbarát légkörhöz, mert sajátos szerepet játszanak a digitális váltás élvonalában és az „élménygazdaság” felé mutató új trendben, illetve képesek társadalmi és kulturális tendenciákat alakítani és felerősíteni.

Harmadszor a kulturális és kreatív iparágak szolgáltatásait nagyobb arányban igénybe vevő cégek szemlátomást az innováció terén is lényegesen jobban teljesítenek. Jóllehet egyelőre nincs jól dokumentálva, hogy ez pontosan hogyan zajlik, mindenesetre úgy tűnik, hogy a KKI-k által nyújtott kreatív innovációs szolgáltatások alapanyagot jelentenek a tágabban vett gazdaság más vállalkozásaink és szervezeteinek, és ezzel segítenek a negatív viselkedésminták – például a kockázatkerülés, a status quo terén tapasztalható elfogultság és a rövidlátó gondolkodás – korrigálásában. A potenciálisan felhasználó-központú innovációt eredményező kreatív folyamatra jó példa a dizájn⁵⁴.

Ezen túlmenően egyes jelentések szerint a kreatív munkát végzők a korábban feltételezettnél jobban integrálódnak a tágabb gazdaságba: több művészeti iskolákban képzett kreatív szakember dolgozik a kulturális és kreatív iparágakon kívül, mint belül,

⁵² Lásd a KKI-kkel foglalkozó nemzeti szakértői munkacsoport által meghatározott bevált gyakorlatokat.

⁵³ Lásd különösen Bakhshi, H., McVittie, E. and Simmie, J., „Creating Innovation. Do the creative industries support innovation in the wider economy?” (Innovációserkentés. Támogatják-e a kreatív iparágak az innovációt a tágabb gazdaságban?), 2008, Pott, J. and Morrison, K., „Nudging Innovation – considerations for the NESTA innovation vouchers pilot” (Innovációra noszogatás – megfontolások a NESTA innovációs utalványok kísérleti programról), 2008, valamint Müller, K., Rammer, C. and Trüby, J., „The role of creative industries in industrial innovation” (A kreatív iparágak szerepe az ipari innovációban), 2008.

⁵⁴ „Design as a driver of user-centred innovation” (A dizájn mint a felhasználóközpontú innovációt elősegítő tényező) című bizottsági szolgálati munkadokumentum, SEC(2009) 501.

akik így a KKI-kban megszülető tudás, innováció és új ötletek egyfajta csatornáiként működnek.

Általánosabban az első osztályú kulturális kínálatot és a csúcstechnológiát képviselő szolgáltatásokat, a jó élet- és rekreációs körülményeket, a kulturális közösségek pezsgését és a helyi kulturális és kreatív iparágak erejét a városok és régiók egyre inkább olyan „puha” helyzeti tényezőnek tekintik, amelyek pozitív innovációs környezet megteremtésével és magasan képzett személyek vonzásával segíthetnek gazdasági versenyképességük javításában.

A kulturális ágazat és a KKI-k ugyanakkor nagyban segíthetnek az olyan jelentős kihívásokra adandó válaszokban, mint például a globális felmelegedés elleni küzdelem, illetve a zöld gazdaságba és egy új fenntartható fejlődési modellbe való átmenet. Társadalmunkban a művészet és a kultúra egyedülálló képességgel rendelkezik zöld munkahelyek létrehozására, a tudatosság fokozására, a társadalmi szokások megkérdőjelezésére és a viselkedésváltozások előmozdítására, többek között a természethez való általános viszonyunkban is. A kulturális és kreatív iparágak az ilyen kérdések nemzetközi dimenzióira adott válaszok számára is széles utakat nyithatnak. Ezekre a kihívásokra válaszként a kormányzás különböző szintjeinek megfelelő környezetet kell teremteniük a kialakítandó kreativitási stratégiáknak. Ugyanakkor közös gondolkodásra lenne szükség elsősorban abból a szempontból, hogy – a tradicionálisabb innovációs mutatók kiegészítéseként – értékelní lehessen a kreatív környezetet. A kulcskérdés az, hogyan lehetne felgyorsítani a kultúra és a KKI-k által a tágabb gazdaságra és társadalomra gyakorolt pozitív spill-over hatásokat.

Ennek egy módja a kultúra és az oktatás közötti kapcsolatok maximalizálása, hogy a kreativitás az egész életen át tartó tanulás perspektívájából is megerősödjék. Ebben az esetben a fő feltételezés az, hogy a kreativitás nem csupán egy veleszületett adomány, hanem valamilyen módon mindenki kreatív, és megtanulhatja kihasználni kreatív potenciálját. Bonyolult és gyorsan változó világunkban ezért törekednünk kellene az olyan kreatív, vállalkozói és interkulturális készségek támogatására, amelyek segítségével jobb válaszokat adhatunk az új gazdasági és társadalmi kihívásokra⁵⁵.

Ebben a tekintetben fontos szerepe van a minőségi kulturális és művészeti oktatásnak, hiszen megvan bennük a potenciál, hogy megerősítsék a tanulók képzelőerejét, gondolkodásmódjuk eredetiségét, koncentráló képességét, interperszonális készségeit, felfedezés iránti vágyát, kritikus és nonverbális gondolkodását stb⁵⁶. Ilyen körülmények között célszerű lenne a kultúra és az oktatás közötti szinergiákat jobban feltárni. Ezen a téren az oktatási és a kulturális ágazat „közös felelősségének” kellene irányadó elvnek lennie, a két oldal között pedig szisztematikus és fenntartható partnerségekre kellene törekedni⁵⁷.

⁵⁵ A Tanács által 2009 májusában elfogadott, az oktatás és képzés terén folytatott európai együttműködés stratégiai keretrendszere („Oktatás és képzés 2020”) egyértelműen szembenéz ezzel a kihívással, amikor rávilágít, hogy az oktatás és a képzés minden szintjén szükség van az innováció és a kreativitás – többek között a vállalkozói készségek – fejlesztésére.

⁵⁶ Lásd a kultúra és az oktatás közötti szinergiákkal foglalkozó nemzeti szakértői munkacsoport által meghatározott bevált gyakorlatokat.

⁵⁷ Lásd a kultúra és az oktatás közötti szinergiákkal foglalkozó nemzeti szakértői munkacsoport által meghatározott bevált gyakorlatokat.

A polgárok kreativitásának és a társadalom kulturális életében való részvételének támogatásához szintén fontos a médiaműveltség oktatása. Manapság rendkívül nagy a média jelentősége a kulturális tartalom elosztásában és az európai kulturális identitások közvetítésében, ezért erősíteni kellene az európai polgárok azon képességét, hogy médiafogyasztói szerepükben tájékozott és változatos döntéseket tudjanak hozni.

Makrogazdasági szinten – a gazdaság egészének javára – meg kellene erősíteni a kulturális és kreatív iparágak és a többi ágazat közötti kapcsolatokat. Ebben a tekintetben érdemes lenne jobban megérteni, hogyan lehetne más ágazatokban támogatni a kreativitás alkalmazását, milyen típusú kreativitást keresnek a vállalkozások, illetve melyek lennének az ilyen interakciókat legjobban elősegítő mechanizmusok.

A kulturális és kreatív iparágak és az oktatás, az ipar, a kutatás vagy a közigazgatás közötti eredményes kapcsolatokhoz igazi „kreatív partnerségeket” kellene kiépíteni, és hatásos mechanizmusokat kellene megvalósítani a kreatív tudás – például a dizájn – más ágazatoknak történő átadásához. Ebben a tekintetben rendkívül ígéretesnek látszanak az innovációsutalvány-programok (például a Creative Credit), amelyek segítenek a vállalkozásoknak abban, hogy KKI-kkal karöltve fejlesszék ötleteiket⁵⁸.

Ebben az összefüggésben a KKI-knak szóló innovációtámogató mechanizmusok nemcsak jobb és több innovációt tesznek lehetővé ezeknek az iparágaknak, hanem más ágazatoknak vagy iparágaknak is innovatívabb megoldásokkal szolgálnak, és így Európa egész gazdaságának segítenek felszabadítani a benne rejlő teljes innovációs potenciált. Ezenkívül a közvetítő intézmények is alapvetően fontos szerepet játszanak: az egymást megismerni kezdő „világok”, ágazatok határán állva segítenek a bizalomépítésben és a célok és az elvárások megértésében, illetve a munkamódszerek kifejlesztésében vagy finomhangolásában⁵⁹.

KÉRDÉSEK

- Hogyan gyorsítható a kulturális és kreatív iparágaknak a többi ágazatra és általában a társadalomra gyakorolt spill-over hatása? Hogyan lehetne eredményes mechanizmusokat kialakítani és megvalósítani az ilyen tudásterjesztéshez?
- Hogyan támogathatók a kulturális és kreatív iparágak és az oktatási intézmények / vállalkozások / közigazgatás közötti „kreatív partnerségek”?
- Hogyan lehetne támogatni a meglévő közvetítők felhasználását és egy sor olyan közvetítő kialakítását, amelyek kapcsolódási pontként működhetnének egyrészt a művészi és kreatív közösségek és a KKI-k, másrészt pedig az oktatási intézmények / vállalkozások és a közigazgatás között?

Felkérés észrevételek megtételére

⁵⁸ <http://www.creative-credits.org.uk> (a NESTA kezdeményezése, Egyesült Királyság).

⁵⁹ Lásd különösen a Tilt Europe szakpolitikai csoportosulás (tagjai: Tilt (Svédország), a Disonancias (Spanyolország) és a Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung, WZB (Németország)) által készített tanulmányt, amelyet a Kultúra program finanszírozott: http://creativeclash.squarespace.com/storage/ComparativeAnalysis_TILLT EUROPE.pdf.

A Bizottság felkér minden érdekelt felet, hogy fejtsek ki álláspontjukat az ebben a zöld könyvben felvetett kérdésekkel és/vagy a dokumentum tartalmával kapcsolatban. A fenti kérdések összességére vagy egy részére vonatkozó válaszoknak és észrevételeknek 2010. július 30-ig kell eljutniuk a következő címre:

European Commission (Európai Bizottság)

DG Education and Culture

Green Paper on cultural and creative industries

MADO 17/76

B-1049 Brussels

vagy e-mailen a következő címre:

EAC-Creative-Europe@ec.europa.eu

Amennyiben az érdekelt felek bizalmas válaszokat kívánnak adni, egyértelműen jelölniük kell, hogy hozzászólásuk mely része bizalmas, és nem tehető közzé a Bizottság honlapján. A Bizottság minden egyéb, bizalmas jelzéssel el nem látott hozzászólást közzétesz.

A szervezetek ezúton felkérést kapnak, hogy regisztrálják magukat a Bizottság érdekképviselői nyilvántartásában (<http://ec.europa.eu/transparency/regrin>). Ez a nyilvántartás az európai átláthatósági kezdeményezés keretében jött létre azzal a céllal, hogy tájékoztatást nyújtson a Bizottság és a nyilvánosság számára az érdekképviselők célkitűzéseiről, finanszírozásukról és szerkezeti felépítésükről.